

KİRALIK KONAK'TA MADAME BOVARY*

Gülcan Tatar

Öz

Bu karşılaştırmalı çalışmada, Gustave Flaubert'in Madam Bovary'sinin Emma'sı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak'ının Seniha'sında, Jean Gaultier tarafından "kişinin kendini olduğundan farklı algılaması" olarak adlandırılan Bovarizm'in görünümünün irdelenmesi amaçlanmıştır. Kadın kahramanların psikolojilerine içsel bir odaklanmayla, onlarda, gündelik ve yavan olana nefret, iç sıkıntısı, liiks tutkusu, duygusal ve sosyal hoşnutsuzluk, kaçış, düş, histeri, aldatma ve yalan söyleme hastalığı gibi benzerlikler görülmektedir. Her iki yazar da, kadın kahramanlarının, her ne pahasına olursa olsun ulaşmak istedikleri düş ve onları kaçınılmaz bir şekilde, aile, aşk ve para ilişkileri de dahil olmak üzere, ahlaki ve psikolojik yıkıma götüren gerçek arasındaki parçalanmışlıklarını sergilemektedir. Flaubert ve Karaosmanoğlu, romanlarında, yükselen burjuvazi egemenliğindeki toplumlarının tarihsel ve sosyal görünümünü de sergilemektedir.

Anahtar Sözcükler

*Emma, Seniha, Bovarysme, Düş, Gerçek, Yıkım.
Mrs Bovary in Mansion to be Rented*

Abstract

In this comparative work, one tries to reveal raise at the Emma of Mrs Bovary de Gustave Flaubert and Seniha of Mansion to be Rented of Yakup Kadri Karaosmanoğlu the aspects of the bovarysme, described by Jules de Gaultier "as man's determination to see himself as other than he is." By an internal focusing on the psychology of heroins, one sees the same characteristics such as hatred of monotony and of mediocrity, annoys, desire of the luxury, social and emotional dissatisfaction, escape, illusion, hysteria, adultery and mythomania. The two authors represent tearings of their heroin between the dream to which they want to reach at all costs and the reality which inevitably brings them to the psychological forfeiture, moral, financial, in love and family. Flaubert and Karaosmanoğlu also depict in their novel the social and historical aspects of their company dominated by the rise of the bourgeoisie.

Key Words

Emma, Seniha, Bovarysme, Dream, Reality, Forfeiture

Giriş

Necdet Bingöl Yakup Kadri'nin beş romanında Fransız realist ve natüralistlerinin tesirleri başlıklı doktora tez çalışmasıyla ilgili bir makalesinde Kiralık Konak'tan bahsederken: "Romanda kuvvetli bir tip var, Seniha; Madame Bovary'ye ne kadar benziyor!" (Bingöl, 1944: 13) diye haykırır. Niyazi Akı ise, Yakup Kadri Karaosmanoğlu-İnsan, Eser, Fikir Uslûp başlıklı inceleme kitabında, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ilk romanı Kiralık Konak'ta olay, konu ve kurgunun Flaubert'in Madame Bovary romanıyla benzerlik gösterdiğini ve onda en fazla tesir bırakan eser olduğunu söyler ve "Madame Bovary'nin tesiri Yakup Kadri'nin Kiralık Konak'ını çok aşar; onun bütün şehirli kadın tiplerinde bir parça Emma'yı bulmak mümkündür" der. (2001:167)

Romanın Batı'dan gelen bir tür olması, dolayısıyla ilk roman çevirilerinin özellikle Fransız Edebiyatından yapılması romanlarımızı dil, tema ve yaklaşım olarak oldukça etkilemiştir. Karaosmanoğlu'nun ilk yapıtlarında daha baskın olmak üzere, romanlarında 19. Yüzyıl Fransız realist ve natüralist

* Bu makale Sivas Cumhuriyet Üniversitesinin düzenlediği II. Ulusal Frankofoni Kurultayına 18 Mayıs 2001'de sunulan Kiralık Konak'ta Madame Bovary başlıklı bildiriden itibaren oluşturulmuştur.

anlayış ve tekniği görülür; örneğin *Kiralık Konak*'ta Romantizm ile birlikte bu iki akımın izlerini bulmak mümkündür. Gustave Flaubert'in *Madame Bovary*'de yaptığı gibi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Kiralık Konak*'ta Seniha'yı düş ve gerçek çatışmasının yoğun olduğu bir çerçeveden alıp, gerçekçi ve toplumsal bir ortama yerleştirir ve bunun yanında, ruh ve beden dilinin anlatımını, bilimsel gerçekliğe uygun betimlemelerle okuyucuya sunar.

Koşulları içerisinde oldukça iyi sayabileceğimiz ancak onları gerçek yaşama hazırlamayan bir eğitim almış; bilgili ancak bilinçsiz; bayağı, yavan ve sıkıcı buldukları bir ortamda yaşamak zorunda olan; gerçekleştiremediği düş ve özlemlerini ise romanesk okuma evreninde bulmuş; bunalımlı ve mutsuz, kendini olduğundan farklı hisseden Emma ve Seniha arasında yaşantı, duyuş, düşünüş, davranış ve karakter bakımından yakınlıklar gözlenir. Niyazi Akı, *Madame Bovary* ile *Kiralık Konak* arasındaki ilişkiye şu şekilde değinir: “*Kiralık Konakta şöyle bir pasaj vardır: “Hakkı Celis, Seniha'nın bir zamanlar hakikatte mevcut olduğundan şüpheye düştü; bu genç kız, genç adam için kitaplarda tanıdığı hayali kızlardan biri gibiydi; muhayyilesinde Desdemona'ların, Juliette'lerin, Virginie'lerin ve Madame Bovary'lerin arasına karıştı.”* (K.K, s.103) *Diğerleri değil ama Seniha'nın Madame Bovary'ye ve Madame Bovary'deki entriğin Kiralık Konak'a karıştığı aşikârdır. Bu karışma Emma ile Seniha'nın ve entriğin bazı benzerlikleriyle açıklanabilir.”* (2001:163)

Her iki roman arasında Emma ve Seniha benzerliğinden başka kurgusal ve olayların akışı yönünde de sıkı yakınlıklar bulmak mümkündür. *Kiralık Konak* da, *Madame Bovary* de düş ve gerçek çatışmasındaki mutsuz bir kadının anatomisini verirken yaşadıkları çağın da anatomisini başarıyla vermektedir.

1-Emma ve Seniha Arasındaki Benzerlikler

Madame Bovary, Emma adında, taşrada babasıyla birlikte çiftlikte yaşayan, manastırda eğitim görmüş, kendini doyumsuz tutkulara sevk eden okumalarla romantik düşler peşinde koşan, basit ve tekdüze bir yaşam sunan bir adamla evlenerek basit bir yaşam sürdürmeye zorunlu ancak bunu kabullenmeyen, mutsuz ve bunalımlı bir kadının, kendini olduğundan farklı hissetmesinin ve bunun sonucunda da kötü yazgı ile sonlanan hayat hikâyesini anlatır.

1922'de yayımlanan *Kiralık Konak* 1903–1918 yılları arasında çöken bir imparatorluk üzerine Batı'yı örnek alarak yeniden yapılanmakta olan genç Türkiye'nin yaşadığı değişmeyi, çatışmayı ve sıkıntılarını, her katında ayrı ayrı yaşayan birbirinden kopuk ve farklı üç nesli simgeleyen üç katlı konakta yaşananlarla anlatır. Naim Efendi geçmişi ve Osmanlı toplumunun geleneksel yapısını, Damadı Servet Bey ise redingotin döneminin: “*Yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakar, adi neslinin*” (K.K, s.21) köksüz, yenilik yanlısı, türedi- savaş zengini tipini simgeler. Üçüncü nesli simgeleyen Seniha ise romanda: “*Frenklerin, asır sonu, diye vasıflandırdıkları bir genç kızdır; asır sonu, yeni bir içtimai örnektir ki harici ve dahili yaşayışında hale ve maziye ait her türlü kayıttan azade ve istikbalin henüz hazırlanan cereyanlarına tabi*”dir. (K.K, s.27)

1839'da Lamartine “*Fransa canı sıkılan bir ülkedir*” (Riegert, 1992: 39) derken, 19. Yüzyıl ortalarına doğru bir dizi devrim ve savaşın ardında bıraktığı, değer ve umutlarını yitirmiş, yaşadığı yeri ve zamanı benimsemeyen, bunalan mutsuz insanların “*yüzyıl hastalığı*”nı dile getirmektedir. Bu bunaltı ortamında, entelektüel düzlemde olmayan edebiyat dışı -paralittéraire- denilen, okuyucuların

yalnızca his ve tutkularını harekete geçirmek için öylesine yazılan eserler, geniş kitleler özellikle genç kızlar tarafından oburca tüketilir. Bilinen ilk anlatı örneklerinden biri olan *Decameron*'u¹ (1351) Boccaccio'nun seven ve acı çeken kadınların can sıkıntılarını hafifletmek için yazmış olması da bu konuda oldukça ilginçtir. Emma'nın okuduğu kitaplarda: “yalnız sevimler, kız-erkek sevgililer, iicra köşelerde işkence gören hanımlar, her konakta öldürülen seyisler, her sayfada çatlatılan atlar, gönül yaraları, yeminler, hıçkırıklarla gözyaşları, öpüşmeler, ay ışığında sandallar, korulardaki bülbüller, aslan gibi yiğit, kuzu gibi yumuşak, görünmedik biçimde erdemli, hep iyi giyinen, zırıl-zırıl ağlayan beyefendiler anlatılıyordu.”(M.B, s.47) Seniha'nın ise: “En ziyade zevk aldığı kitaplar, Gyp'in romanları, yeni tiyatro piyesleri ve Paris'in mizahi gazeteleriydi. Gyp, ona bir ikinci ana, bir ikinci mürebbiye olmuştu. Bu muharririn romanlarındaki serbest tavrılı, yarı oğlan, yarı kadın genç kızlar, üzerlerinde ruhunu biçtiği modellerdir.” (K.K, s.27)

Hayat görüşlerini ve zevklerini okudukları romantik roman ve şiirlerden alan Seniha ve Emma, aşkta ve yaşamda bu kitaplarda olduğu gibi lüks, zenginlik, heyecan, derin his ve romantizm bulacaklarına inanırlar. Ancak, tekdüze ve bayağı buldukları taşra veya konak yaşantısı, arzularına cevap vermeyen erkeklerle birliktelikleri onları onulmaz bir can sıkıntısına, mutsuzluk hastalığına götürür. Mutsuzlukları arzuladıkları ortamları tanışmalarından sonra daha da belirginleşir ve böylece mekân ve zaman uyumsuzluğu oldukça çarpıcı bir şekilde ortaya çıkar.

Şövalyelik çağı *Donkişot* ile bitmiş, romantik çağın bitişi de çalkantılarla dolu iç dünyasının sürekli değişimi ve bunaltısı ile geçmişinden kopuk, şimdiki zamanı ve ortamından hoşnutsuz, gelecek ve uzak mekânlara özlem duyan, romantik his ve telkinleri hayat görüşü edinmiş Emma'nın düşüşü ile simgelenir. Flaubert'in romanda, Emma'yı gerçeklerden uzaklaştıran romantizmi dolaylı olarak da olsa eleştirdiği görülür. Karaosmanoğlu ise Hakkı Celis'in ağzından Edebiyat-ı Cedide'yi, Fecr-i Âti'yi sert bir şekilde eleştirir: “Bu yavan, bu tuzsuz ve mayasız edebiyata-affedersiniz-bir tek isim bulabiliyorum: Zampara edebiyatı. Otuz yıldan beri kâh “Edebiyatı Cedide”, kâh “Fecriati”, şimdi de “hece vezni cereyanı” adları altında hep bu çığır devam ediyor duruyor. Mecmualar hala birtakım mahalle çocuklarıyla doludur. Bu mecmualar bu gibi muaşakalara açık muhabere varakası (Aşkılar, sevimler için açık haberleşme sayfası, aracılığı) vazifesini görmekten başka bir şeye yaramıyor. Doğrusu bütün bunlar, beni asıl şiirden, asıl edebiyattan bile nefret ettirdiler.” (K.K, s.192)

Karaosmanoğlu ve Flaubert'in verdiği ders, Cervantes'ininkiyle aynıdır: **Kitaplar hayatı değiştirebilir.** Emma ve Seniha için kitaplar, *Donkişot*'ta olduğu gibi hayatta dayanak oluşturmanın ötesinde, onları kitap kahramanlarıyla özdeşleştirmeye kadar götürür. Bayağı ve tekdüze yaşamdan kaynaklanan derin ve nedensiz iç sıkıntısı ve buradan en özgür olana, düşü, imgeyi besleyen okuma dünyasının en derinine, romantik olanına kaçarcasına dalış. Denizde yüzebilir, uzun bir süre kalabilir, ancak asla bir balık olamazsınız; elinize bir kalkan ve kılıç alıp yel değirmeni ile savaşsınız ancak ne siz bir şövalyesinizdir, ne de yel

¹ Ayrıntılı Bilgi için bkz. BOCCACCIO, Giovanni. *Decameron*, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1997.

değirmeni bir düşman. Bir yap-boz gibi kimi zaman Gyp'in bazen Walter Scot'ın romanlarındaki karakterlere öykünerek aşırı oldukları kişilikleri hep eksik, parçalanmış olarak kalacak, oluşturdukları resim ise kendilerine benzemeyen acayip mahlûklara dönüşecektir.

Gerçeğin ve düşün, zaman ve mekân boyutunda çift yönlü çatışması her iki kadın kahramanın belirgin özelliklerindedir. Yaşanılan zaman ve mekân hayatın sıkıcılığını, tekdüze ve bayağılığını gösterirken, düşsel uzam ve zaman ise mutluluğu ve özgürlüğü simgeler. Kurgusal ve imgesel olanın güzelliği yanında, gerçek yaşantı ve kişileri bayağı, bön ve heyecansız kalır. Böylelikle Seniha da Emma da çevresindekileri farklı türden garip insanlar olarak nitelendirirler. Şu sözleri duydukları nefreti ve küçümsemeyi açıklar: Seniha: *“Siz zannediyor musunuz ki ben ömrümün sonuna kadar böyle bir evde kalacağım? Böyle bir memlekette etrafımda böyle bir halkla?”* (K.K, s.122) derken, Emma'nın durumu benzer biçimde şu sözlerle açıklanır *“zaten hiçbir şeye ve hiçbir kimseye karşı duyduğu küçümseme duygusunu gizlediği yoktu artık... Bu sefalet sürüp gidecek miydi böyle?”* (M.B, s.78) Kendilerini daracık bir alan içinde mahsur ve esir hissederken ruhlarında çılgın heyecanların, bitmez tükenmez mesafelerin, lüks ve ihtişamlı mekânların hasreti vardır.

Ancak, Emma ve Seniha'nın yaşadığı böylesine ağır bir bunaltı hiçbir bireyin dayanabileceği bir acı değildir. Kişi mutlaka kendine savunma mekanizmaları geliştirir. İç ve dış dinamiklerin bilinç dışı süreçlerle etmen olduğu bunaltı Emma ve Seniha'yı ne yolla, nasıl olursa olsun yatıştırılması gereken, hastalık düzeyinde saplantılı bir tutkuya, uzak ve görkemli diyarlara kaçış fikrine götürür. Memleketlerinden, evlerinden kaçmak isterlerken aslında içinde yaşamak zorunda oldukları koşullardan kurtulmak, bu bitmek bilmez can sıkıntısından kaçmak istemektedirler. Bu da imkânsızdır aslında. Seniha'nın ruhsal acıları birçok şekilde dile getirilir: *“Ruhunda da böyle bir eriyiş vardı. Derin bir iç sıkıntısı bu alaca karanlık gibi asabını sarmıştı.”* (K.K, s.141) Benzer betimlemeyi *Madame Bovary* romanında Emma için görürüz: *“Can sıkıntısı tıpkı bir örümcek gibi sessiz sedasız, karanlıkta ağını genç kadının yüreğinin bütün köşelerine geriyordu.”* (M.B, s.56) Her iki kadının da mutsuzluk hastalığını yenmelerine yönelik, yakınlarının ortak bir önerileri vardır: Evlenmeleri ve çocuk sahibi olmaları. Ancak Seniha evliliği reddeder, Emma ise hastalığının evlendikten sonra başladığını söyler.

Önce kitaplarda sonra düşlerde yaşanan mutlu ve özgür yaşam arzusu Seniha ve Emma'ya yapay bir evrende karmaşık bir kişilik edindirir. Düşün gerçekleşeceği zaman, *yarın* (M.B, s.75) ve *mutlaka* (K.K, s.122) sözcükleriyle anlatılırken, uzam ise yaşadıkları mutsuz ve boğucu Yonville veya İstanbul'dan farklı görkemli Paris'le özdeşleşir. Gücsüz ruhların sığındığı, cenneti andıran bir mekân ve zamandır düş. Ancak düş gerçeğe dahil olmak, cisimleşmek istemektedir. Emma *“kendi kendine bütün kitapları okudum”* (M.B, s.76) derken, Seniha *“çok okudum, çok öğrendim: çok düşündüm, çok tahlil ettim. Biliyorum ki hayat denilen şey içinde doğup büyüdüğüm bu hapishanenin dışında ... bitmez tükenmez bir sahadır. Orada bin türlü şey işitiyorum: bu sesler her biri başka tarzda, bir başka lisanda “gel” diyor”* (K.K, s.122) der. Onlar artık şarkı dinlemek değil şarkı söylemek istemektedirler. Sıkıntı o an başlar. Düşteki mutluluk çiçeği ancak parayla sulanan hassas bir çiçektir.

Seniha ve Emma yalnız para ile elde edebileceklerini sandıkları Paris sosyetesine yaşantısına özenirler. Maddi ve manevi düşüşleri bu istekleri hedef görmeleriyle başlar. Moda dergilerinde ya da kitaplarda okudukları gibi Emma taşra evine, Seniha ise eski konağa Paris havası katmaya çalışır. Ruhlarındaki kendini olduğundan farklı hissetme arzuları lüks alışveriş tutkusuyula birleşerek dış görünümüne, eşyalara, aşklarına ve en yakınlarına dek yansır. Ne yapsa ne etseler hep o arzuladıkları, düşledikleri gibi olmak, oldurmak istediklerindedir. Ancak hiç bir şablon başarılı olamaz.

"*Bütün evreni, karısının ipek etekleri çevresinden ileriye gitmeyen Charles'in*" (M.B, s.44) Emma'yı çok sevmesi, Naim efendinin ise "*evin içinde herkesten ziyade Seniha'yı sevmesi ve ona kendini sevdirmek için adeta yaltaklanması*" (K.K, s.42), hatta sevgilerinin onları her şeye boyun eğmeye ve bütün aykırılıkları kabullenmeye, kısacası bir anlamda değişime götürmesine karşın asla memnun edici düzeyde ve yapıda olmamakta aksine bu kadınların karşısında varlıklarını bile dayanılmaz kılmaktadır. Bu durum *Madame Bovary* romanında Charles-Emma, *Kiralık Konak* romanında ise Naim efendi, Hakkı Celis ve bir süre sonra Faik'in, Seniha ile olan ilişkilerinde oldukça belirgindir.

Zaman ve mekân boyutunda, Emma ve Seniha tiplerinde kurgusal ve gerçek iki karşıtlık söz konusudur: Burası ve şimdi -Seniha'nın İstanbul'da ve Konakta, Emma'nın Tostes veya Yonville'de evinde hissettiği hoşnutsuzluk, bayağılık, tekdüzelik ve çirkinlik- ve başka yer ve gelecek zaman boyutu - mutluluk çiçeğinin yetiştiğine kesin olarak inandıkları uzak yerler, her ikisi için de Paris tutkusu.

Her ikisinin de hayatında belirleyici bir dönüm noktası vardır: "*Hani bazen fırtına, bir gece içinde, doğada geniş bir gedik açar mı? Emma'nın Vaubeyssard'a yaptığı yolculukta onun yaşamında böyle bir gedik açmıştır adeta.*" (M.B, s.68) Seniha için ise Belkıs hanımın Paris yolculuğu. Bu noktada kıyas ve kıskançlık başlar. Bu olay Emma'yı evlilik geçmişindeki faydasız erdemine acımaya ve ihanete vardırıırken, Seniha'yı özellikle Madam Kronski'nin yanlış yönlendirmeleriyle, o denli hayranlıkla dinlediği Paris hayatına karışmak için çok zengin olma fikrine ve zengin kocası olmadığı için yakınmaya götürür; zira onlar için Paris bütün hülyaların birleştiği bir odak, bir tutkudur.

Her iki kadın kahramanın en belirgin ortak özelliklerinden biri de hayal ettikleri, arzuladıkları dünya ile gerçek yaşam arasındaki kopukluktur. Daha zengin ve ferah yaşam süren toplumlara ve Paris yaşantısına öykünme ve bu öykünmenin benliklerinde yarattığı ikilik sonucu, var olanı, yaşanılanı beğenmemeye ve reddetmeye, arzu edilene ise hesapsız, pervasız ve bilinçsiz bireyselleşme çabalarıyla dâhil olma ekseni üzerine kurulu bir hayatları vardır. Ancak öykünme kişiyi topluma ve kendisine yabancılaşmaya götürür. Emma ve Seniha arasındaki en belirgin farklılık ise şu şekilde belirir: Emma düşlerini gerçekleştirmek ya da sıkıntılarından kurtulmak için daima birilerinin, bir şeylerin yardımına ihtiyaç duyar; ailesi veya sevgilileri, Tanrı, din, papaz ya da ihanet, yalan ve tefeciler. Oysa Seniha kendi başına karar verebilen ve uygulayan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. O ne din, ne ahlak, ne toplum, ne aile, ne de sevgili tanır.

Seniha bireyselleşmiş, ancak mutsuz ve başarısız olmuştur. Emma ise bireyselleşmeyi erkeğe özgü bir mutluluk ve özgürlük olarak göreyerek daima birilerinin, bir şeylerin yardımına ihtiyaç duymuştur. Bir erkek çocuk doğurmayı bu denli çok arzulamasının nedeni de geçmişindeki tüm yoksunluklarının öcünü almak istemesindedir. Çünkü: “Bir erkek özgürdür hiç olmazsa; her tutkuyu tadabilir, her diyarı dolaşabilir, engelleri aşabilir, en uzak görünen mutluluklara ulaşabilir... bir kadını daima sürükleyen bir arzu, daima alıkoyan bir bağ, bir düzen vardır.” (M.B, s.102) diye düşünür. Ancak bir kız çocuğu olur ve Emma yine mutsuz olur.

Her ikisi de onulmaz derin iç sıkıntısından çıldırılmış olarak, kurtulmak için ellerinden geleni yaparlar. Ödenmesi zor olan ve kullanmayacakları bir yığın eşya satın alırlar. Aşırı harcama ve lüks tutkusu kısıtlı imkânlarını zorladıkça, Emma ikiyüzlülüğe, yalana, hırsızlığa ve tefeciden para almaya yönelirken, Seniha bencil, kaba, nankör, müsrif ve umursamaz olmaya devam eder. Böylelikle Emma'nın “...yaşamı bir yalan yığını haline gelir;... Bir gereksinim, bir merak, bir zevkti bu” (M.B, s.290). Seniha'yı delicesine seven Hakkı Celis bir süre sonra Seniha'nın gerçek yüzüne tanık olur ve kendi kendine “her gün herkes önünde taşımak lüzumunu hissettiği bu maskenin arkasındaki yüz, kim bilir, ne iğrenç bir şeydir” (K.K, s.99) diye sorar kendine. Sonuçta ödenmeyen borçlar, hesapsız alışverişler hem kendilerini hem de yakınlarını oldukça zor durumda bırakır. Charles'ın evine haciz gelir, Naim efendi ise satabileceği her şeyi sattıktan sonra bir devrin ihtişamının simgesi olan üç katlı konağı kiraya vermek zorunda kalır.

Flaubert ve Karaosmanoğlu'nun, kahramanlarına parayla sıkı ilişkili bir kader hazırlamalarını, paranın dönemin toplumunun yükselen tek gücü ve değeri olması nedenine bağlayabiliriz. Ancak Emma da Seniha da Balzac'ın ünlü romanı *Eugénie Grandet*'deki parayı birikim ve sermaye olarak arzulayan Grandet babanın aksine parayı iyi yaşam için sınırsızca harcamak adına araç olarak gören kişilerdir. Ancak gaye, hedef ve özlemlerinin doğrudan doğruya parayla ilintili olması onlarda para tutkusunu tek amaç haline dönüştürmektedir.

Her iki kadının da eşya tutkusuna dönüşecek kadar canlı varlıklardan ziyade nesnelere önem vermeleri oldukça çarpıcıdır. Emma anne olacağını hissettiği anda bile “istediği masrafları yapacak, pembe ipek perdeli bir sepet-beşik, işlemeli takkeler alacak durumda olmadığından, birden pek kederlenir... daha başlangıçtan da sevgisinden, belki bu nedenle, bir şeyler eksilir” (M.B, s.102) iken, Seniha'da durum daha net ve keskin bir şekilde Faik'in ağzından aktarılıyor: “Canlı şeylerin hiçbirini sevmeyiz. Ne insan, ne köpek, ne kedi, ne civciv. Sevdiği şeyler hep kumaş, taş, boya, rahat ve muntazam odalar, araba, kundura ve çoraptır. Bütün bunları kendisine temin eden adam, nazarında bir ilah kesilir; zira bu adam bütün taptığı putları avucunun içine getiren harikulade bir mahlûktur.” (K.K, s.203)

Emma ve Seniha, aşkı tanıyınca duygusallaşır ve aşklarını sevgililerine aldıkları bir yığın hediye ile cisimleştirmek isterler. Rodolphe Emma'dan “yaldızlı gümüş saplı kırbaçtan başka armağan olarak üzerinde Latince “Amor nel cor = Gönülde aşk” özdeyişi bulunan bir mühür, bir boyun atkısı, bir de yaprak sigarası koyacak tabaka aldı.” (M.B, s.208). Seniha da sevgilisi Faik'e manidar hediyeler verir: “Birkaç zamandan beri genç adamın cepleri bir gözbağcının torbaları gibi manaları ve kıymetleri yalnız ikisi arasında malum

acayip ufak tefeklerle doludur.” (K.K, s.100) Emma ve Seniha sevgililerine öncelikle arzuladıkları yaşamla tanışmış olmalarından ötürü yöneliyorlar. Çünkü her ikisi de tekdüzelikten, bayağılıktan, sıradanlıktan ve fakirlikten nefret etmektedirler. Ancak seçtikleri kişiler kendilerinin de bir süre sonra tanık olacakları gibi, kendi kişisel hırsları peşinde koşan, bencil ve samimi olmayan erkeklerdir.

Faik'i baştan çıkararak avını gözlerden uzak bir yere sürükleyen Seniha iken Emma sevgilileri tarafından cezbedilen tuzağa düşürülen bir avdır. Daha önce çeşitli araştırmacıların da örnekleriyle bulguladığı gibi; Emma iki kez aldatıyor, her iki durumda da aldatma olayını kolaylaştıran kocası Charles olurken, *Kıralık Konak* romanında Seniha'nın Faik ile birlikteliğini kolaylaştıran Hakkı Celis'tir. Emma Rodolphe ile bir göl kıyısında, Seniha Faik ile Büyükkada'da deniz kenarında sevişir. Aşk tabiatın kucağında gelişir. Emma intihar edince Charles, Rodolphe ile dostluk kurarken, Seniha Avrupa'ya kaçınca Faik ile Hakkı Celis dert ortağı olur. Seniha ve Emma romanlarda toyluğu simgeleyen Leon ve Hakkı Celis'e “*çocuk*” diye seslenirler.

Her ikisi de zorlayıcı ve hükmedicidirler: “*Seniha emretti: “Gitmeyeceksiniz!” Ve parmağıyla ayaklarının ucunu işaret verdi.*” (K.K, s.72) Kendisine “*boyuna “görüştümler onlarla, sokağa çıkma, yalnız ikimizi düşün; beni sev!”*” diyerek hükmeden Emma'yı, ilk sevgilisi Rodolphe fazla zorlayıcı ve yapışkan bulurken; Leon “*kendisini her gün biraz daha fazla boyunduruğu altına alması*” (M.B, s.303) nedeniyle baş kaldırır.

Parasal sıkıntı aşk ilişkilerine de yansır: Emma Rodolphe ve Léon'dan, Faik Seniha'dan para dilenir. Bu durumun sevgililer üzerindeki etkisini en çarpıcı şekilde ifade eden *Madame Bovary*'deki şu cümlelerdir “*Ama sevdiğimizizi bir kez küçük görmeye başladık mı, onlardan az çok soğuruz. İnsan putlara dokunmamalı; yıldızı elinde kalır sonra*”. (M.B, s.302) Gerçek ile düş arasındaki saydam çizgi silindiğinde, kurgulanan düşsel evrendeki sevgilinin gerçek yüzüne, para ve bencillığe dayalı gerçekliğe acı bir şekilde tanık olurlar: “*Şu da var ki aşk, üzerine düşen sağanakların en soğuğu, en yıkıcısı, para isteğidir.*” (M.B, s.333)

İlişkilerinin, tutku ve özlemlerinin, dolaylı da olsa odak noktası ve belirleyici unsuru paradır. Parayla satın aldıkları geçici mutluluğun bilincinde değillerdir. Para bitince mutluluğun da yok olacağını bilmemektedirler. Ne Seniha'nın ne de Emma'nın bunu gerçekleştirmeye yeterince parası ve gücü vardır.

Gerçeklerle acı bir şekilde tanıştıktan sonra geriye dönülmez hatalarının pişmanlıkla farkına varırlar ve kendilerini uçurumun kenarında hissederler: “*Seniha ilk defa olarak, o gün Faik beyin muhabbeti yoluna kendi vücudundan ve kendi namusundan yaptığı fedakârlığa acıdı. ... Ben ta uçurumun kenarına gelmiş bir kadını; bir yanlış adım daha, ufacık bir hesapsızlık beni bu uçurumun tâ dibine yollamaya kâfi gelecek.*” (K.K, s.223) derken, Emma “*Yanıldım galiba*” diye düşünür ... Benliğinde, dış alemde her şey ondan yüz çeviriyordu. Kendisini mahvolmuş, tarif edilemez uçurumlara rasgele yuvarlanır.”(M.B, s.244) hisseder. Yadsınan **gerçeklik düşün** karşısına daha katı, acımasızca dikilmiştir. Onlar artık zamansız bir uzamda düş kadınlar olarak karşımızdadırlar. Seniha'nın, romanın sonunda uçurumun kenarından Emma'nın

kötü yazgısına benzer bir sona doğru yönelmiş olduğunu söylemek, sanırsız yanlış olmaz. Bu konuda *Kiralık Konak* romanının son cümlesi oldukça etkileyicidir: “*Fakat Seniha sadece güzel ve süslüydü.*” (K.K, s.232)

Her iki romanın da birçok yerinde Emma ve Seniha'nın ruhsal yönden derin acılar içerisinde olduğunu, bunun birçok kez hastalık olarak adlandırıldığını görürüz. Yazarlar kahramanların ruh çözümlemelerini özgün ve realist betimlemelerle okuyucuya aktarırken belirti ve bulgulardan hareketle **histeri*** diyebileceğimiz ruhsal acılarının özel beden dili ile anlatımını natüralist bir tarzda başarıyla verirler. Bu hastalığın özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Değişken ruhsal yapı, mutsuz olma eğilimi, hoşnutsuzluk, sinirli olma, kesin bir kişiliğin gelişmemiş olması nedeniyle kolay etki altında kalma, yalan yurdurma eğilimi, rol yapma, hastalığa öykünme, cinselliğe düşkün olma, yapay ve abartılmış davranışlar, baştan çıkarıcı dış görünüm, ben merkezlik, çabuk kırılma, sürekli ilgi ve beğeni bekleme, yüksek ruhsal gerilim vb. Histerik insanın imgesel yaşantıları yoğun sanki kendi kurdukları imgelerin hipnozu altındadırlar. İnatla sabit bir fikre yoğunlaşmakta, bilinç ise bu takıntılı fikrin baskısı altındadır. Bir anda hiç neden yokken neşeden kedere, sevgi ve bağlılıktan nefret ve ihanete geçen Emma ve Seniha'da gülmeyi gözyaşları, ölçüsüz sevgi ifadelerini en katı, acımasız davranışlar izler. Sürekli, çevrenin ilgisini kendi üzerlerinde hissetmek için aşırı pervasız, yapay ve teatral davranışlarla sevgi ve ilgi ihtiyaçlarını doyururlar.

Ruh durumlarının betimlemelerinde oldukça benzer tanımlara rastlanır: Derin ve nedensiz iç sıkıntısı, dalgınlık, üzüntü, hoşnutsuzluk, yakınma, sinirlilik, hüzn... vb, hep tekrarlanan kelimelerdir. Her ikisi de oldukça sinirlidir: “*Seniha için “Sinirli” denildi mi, Naim efendinin konağında akan sular dururdu... Onun içindir ki Seniha'nın başı sıkıya geldiği zaman, siniri tutardı ve her defa buhran, onda azim ve iradesinin hadden fazla bir gerilişi halinde belirirdi: günlerce evin içinde her bir arzusunu bir çelik sesiyle amir, kuvvetli ve inatçı çınladığı hissedilirdi.*” (K.K, s.125) Emma ise “*güç beğenir, onu-bunu tutturur bir kadın olmaya başlıyordu. Kendisi için yemekler pişirtiyor, sonra bunlara el bile sürmüyordu....Çoğu zaman sokağa çıkmamakta ayak diriyor, derken boğulur gibi oluyor, pencereleri açıyor, sırtına ince giysiler geçiriyordu. Hizmetçisini iyice haşladığı zaman ona armağan veriyor, ya da onu konu komşuya gönderiyordu.*” (M.B, s.79)

Çoğu zaman kaptırlı, çocuksu ve şımarık, olayları gerçek boyutuyla algılayamayan, aşağılayıcı, kötüleyici ve anlamsız derecede inatçı ve sabit fikirlidirler. Öncelikle, onların duyarlı ve duygusal olmanın ötesinde; içgüdüleri, tutku ve tensel istekleriyle ön planda olduklarını belirtmek gerekir. Leon kendisini bir kadın karşısında bu denli uysal ve zayıf kılanın ne olduğunu merak ediyor. *Kiralık Konak* romanı bunun cevabını şu şekilde verir: “*Vakıa Seniha (belki de Emma) Faik Bey'in önüne yalnız et ve kemikten müteşekkil bir mevcut halinde çıkmadı; ona, en ziyade kaplayan ve nüfuz eden bir ruh ve sinir gibi yaklaştı; öyle ki genç adam neye uğradığını bilemedi. Bir hafta içinde kendini sanki on yıldan beri bu kızın aşığıymış gibi hissetti*”. (K.K, s.80)

* Daha ayrıntılı bilgi için, bkz. Dr. Kriton Dinçmen; *Deskriptiv ve Dinamik Psikiyatri*, Ar Yayın dağıtım, İstanbul, 1981, ss. 54–60.

Seniha ve Emma'nın kişiliklerinin en belirgin özellikleri sıralanırsa, birçok zıt niteliğe aynı anda sahip olan çok yüzlü kadınlar oldukları görülür: romantik ve maddeci, bencil, özsever, kaprisli, yalancı, sadık, sadakatsiz, güzel, çekici, şehvetli, doyumsuz ve tutkulu âşık, kaba, kibar, zorlayıcı, vb. Her kadının da erkeklerin başını döndüren uzun saçları, beyaz soluk tenleri, delici bakışları ve baştan çıkarıcı kokuları vardır. Özellikle duygu ve davranışlarında, Emma ve Seniha'da sürekli bir değişme olgusu oldukça belirgindir. Bu durum dış görünüşlerine de yansır: “Emma çoğu zaman saç biçimini de değiştiriyordu: Bazen yumuşak lülelerle, örgülerle Çinli kılıfına giriyordu; bir seferinde de saçlarını yandan ayırıp içeriye doğru kıvrarak erkeğe benzedi.” (M.B, s.141). Seniha ise: “daima en son çıkan moda gazetelerinin resimlerine benzerdi. Körpe, ince ve çalاک vücudu, ipek böcekleri gibi daimi bir istihale içindedir. Günün aydınlıklarına göre mütemadiyen rengi değişen yeşil gözleri gibi sesinin bestesi, kımlıdanışlarının ahengi ve hatta başının şekli de mütemadiyen değişirdi. İçi de tıpkı dışı gibiydi; tıpkı gözlerinin rengine benzeyen bir ruhu vardı, kâh ihtilaçlı, kederli, bulanık ve fena, kâh berrak, rakit ve ekseriya bir havai fişek gibi şenlikli idi.” (K.K, s.27)

Her ne kadar *Madame Bovary*'de Emma'nın, *Kiralık Konak*'ta ise Seniha'nın hayatı anlatılıyorsa da, *Madame Bovary* Charles Bovary'nin, *Kiralık Konak* ise Naim Efendi'nin hayatını anlatmakla başlar. Saf, iyi niyetli, otorite yoksunu ve beceriksiz, tekdüze ve yavan bir hayatın renksiz simgeleri olan bu erkekler için önemli olan tek şey Emma ve Seniha'nın mutluluğu ve onlardan gelecek bir yudum sevgidir. Ancak kişiyi en çok ürküten sevilmemekten öte, sevmedikleri ve beğenmedikleri kişi tarafından çılgınca sevilme veya bu durumun tam tersi olarak sevmeyeni çok sevmektir. Belki de bu nedenledir ki Emma ve Seniha'yı gerçekten seven erkeklerin varlığı bile -*Madame Bovary* romanında Charles, *Kiralık Konak* romanında Naim Efendi, Hakkı Celis ve bir süre sonra Faik Bey- rahatsız etmeye yetmektedir. Sevilmeye değer görülmeyen bu erkekler, onlar için mutsuzluklarının bile en önemli nedeni olarak görülmektedir.

Emma ve Seniha'ya duydukları sevgi bu erkekleri her şeye boyun eğmeye, bütün aykırılıkları kabullenmeye ve bir çeşit değişime götürse bile; romanların sonunda, şeytana ve meleğe özgü tüm özellikleri kendilerinde bulabildiğimiz Emma ve Seniha, uğursuzluk ve yıkım getiren kadınlar olarak bir başka ortak özellikleriyle karşımıza çıkarlar. Charles Emma tarafından yıkıma ve iflase sürüklendikten sonra aldatılmış, kandırılmış olduğunu öğrenir. Ancak, onu tüm olumsuzluklarına rağmen sevmeye devam ettiği gibi, onun istediği gibi olmaya ve davranmaya devam eder: “Karısı mezar ötesinden bile onun ahlakını bozmaktadır” (M.B, s.366). Bir başka masum kurban ise kızları Berthe'dir. Ailenin çözülüşü ve dağılışından sonra, kimsesiz zavallı çocuk bir iplik fabrikasında çalıştırılır. Ekonomik ve ruhsal çöküşün yanında Seniha'nın kendisine ettiği onca kötülüğe ve saygısızlığa karşın Naim Efendi sürekli biricik torununu merak eder, sağlığı için endişe duyar: “Acaba neden zayıflıyor? Bir tarafından rahatsız mı? Bir kederi mi var?” (K.K, s.184) diyerek sürekli onunla ilgilenir. Faik'in Seniha'ya olan tutkusu onu “çamurdan çamura” (K.K, s.202) sürüklerken, “Hayat adamı” olamayan Hakkı Celis, “Ölüm adamı” olmayı seçer. (K.K, s.164) Böylelikle Emma ve Seniha arkalarında kendilerini

umutsuzca ve karşılıksız seven, uğursuzluk ve mutsuzluk getirdikleri yıkılmış erkekler bırakırlar.

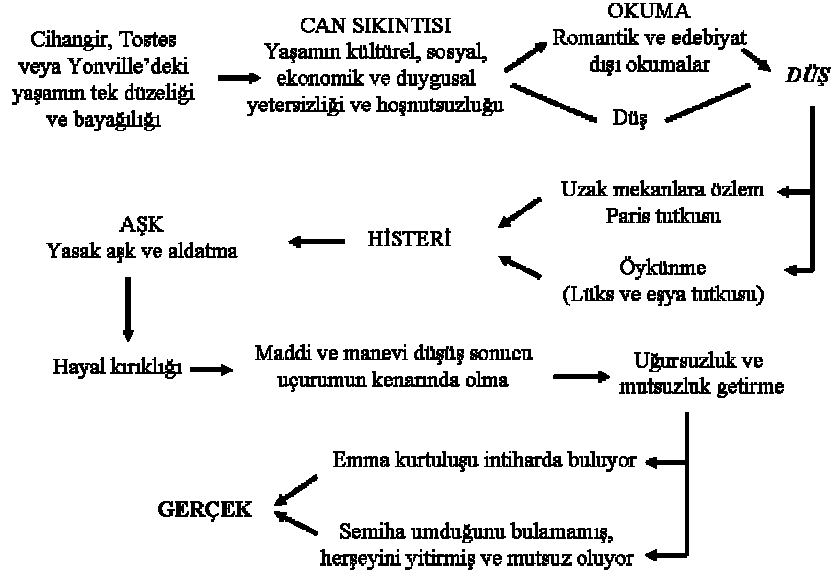
Emma ve Seniha da sürekli bir değişme ve dönüşüm olgusuna rastladığımızı söyledik. Onlar aynı zamanda yaşadıkları toplumun birer yansımalarıdır. Atilla Özkırımlı *Kiralık Konak*'a yazdığı önsözde "...*Seniha tipinin Madame Bovary'den alınmış olması da değerini eskitmez. Nereden, nasıl esinlenilmiş olunursa olursun, önemli olan Türk toplumunun tarihsel gelişiminde yaşanan, bugün de etkilerini sürdüren yansıtılması değil midir*" der. (K.K, s.15) Bu toplumda bütün değerler maddeye dönüşmüştür. Bu dönüşüm, ahlaki düşüşün, aile kurumunun çözüldüğünün ve aynı zamanda bir devrin maddi ve manevi çöküşünün bunlarla birlikte insani değerlerden uzaklaşmış yeni bir toplum anlayışının ortaya çıkışının çarpıcı bir göstergesidir. Bu düşü kadınlar bu değişme ve dönüşümün iyi hesap yapamayan, bilinçsiz kurbanlarıdır. Kazananlar ise, romanlarda en çok olumsuz bakılmasına rağmen koşulları kendi lehine çevirebilen *Madame Bovary*'deki ezcaci Homaïs ile *Kiralık Konak*'daki Seniha'nın babası, savaş zengini Servet Bey'dir.

Her ikisi de, tüm çabalarına karşın, arzuladıkları yaşamı kuramamış, hayal kırıklığına uğramış ve hayatları düşüşle noktalanmıştır: Emma intihar ederken, Seniha türedi-zengin bir adamın metresi olup, uçurumun kenarında mutsuz ve yıkılmış bir kadın olarak, sevgiden yoksun bir yaşam sürdürmek zorunda kalmıştır. Biliyoruz ki her insan düşündüğü gibi yaşayamaz, ancak yaşadığı koşullar paralelinde düşünceler geliştirebilir ve bir şekilde dengeyi yeniden kurabilir. Emma ve Seniha kurguladıkları gibi yaşayamayan günlük hayatta ki davranışlarını buna göre değiştirmeye çalışan ama asıl içinde buldukları koşulları değiştiremedikleri için kişisel düzeyde ciddi sorunlar yaşayan tutarsız ve mutsuz tiplerdir. Kişinin kendini olduğundan farklı hissetmesiyle düşüş ve felaketlerle sonuçlanan sapmalara yönelmesi daha sonra Jules Gaultier tarafından **Bovarysme** olarak adlandırılır. Necdet Bingöl bu durumu şu şekilde tanımlıyor: "*onlar muhayyilenin yarattığı ile realitedeki olayların çarpışmasından doğan hayal inkisarına uğrarlar;...Bu tarz düşüncü, nasıl olmak istersek öyle olduğumuza inanışımız, yani "Bovarysme"dir*" (Bingöl, 1944:19)

Sonuç

Her iki romanda da, birbirine tamamen zıt olan iki sınıf ve yer: Taşra ve Paris'in yüksek sosyetesini Emma'nın; Doğu ve Batı Seniha'nın sınıfsızlaşmasına, mutsuzluğuna ve kaybına neden olmaktadır. Karaosmanoğlu'nun klasikleşmiş bir yapıt olan romanında Fransız edebiyatının, Flaubert'in sanatının ve Emma'nın tesirinin bulgulanması, eserin içerik, kişi, kurgu, olay örgüsü ve anlatımı ile özgünlüğünden bir şey kaybettirmez zira Emma kişinin kendini olduğundan farklı algılanması olarak adlandırılan Bovarysme'nin ilk örneğidir. Dolayısıyla Emma bir karakter değil bir tiptir. Bunalımlı ve mutsuz birçok kişide özellikle kadınlarda Emma'dan bir parça, bir anımsama bulabildiğimizden, Karaosmanoğlu Türk Edebiyatına evrensel olanın kapılarını açmıştır. Bunu en güzel biçimde, Doktora tez çalışmasında, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun beş romanında Fransız realist ve natüralistlerinin tesirlerini inceleyen* Necdet Bingöl çalışmasının sonuç bölümünde açıklar: "...*Fransız realistlerinin tesirleri hayırlı neticeler vermiş ve Yakup Kadri'nin eserleri, olgun birer meyva halinde karşımıza çıkabilmek için yabancı iklimlerden gelen fikirlerle aşılıp, bu topraktan olan heyecanlı bir ruhun sıcak muhitinde ermiş ve mükemmelleşmiştir. Romanların değerini de bizden oluşları içinde bizden olmayışlarında, bizden olmayışları içinde bizden oluşlarında aramalı.*" (Bingöl, 1944: 20)

Biliyoruz ki Emma ve Seniha, kendi iç dinamiklerinin olduğu gibi “**asır sonu hastalığı**” denilen dış dünyanın etkileriyle oluşmuş sıkıntı ve yetersizliklerin kurbanlarıdır. Yaşadıkları mutsuz ortamı **düş**’ün özgürlüğü ve renkli cazibesi ile aşmak isterken köksüz ve bilinçsiz olup, acı gerçeklerle dolu sahte bir dünyaya vardılar. Romanları okuyup bitirdiğimizde belki de hepimiz benzer şekilde düşünmüşüzdür: **Hayat romanlardaki gibi değil!** Ancak bildiğimiz gibi, Flaubert ve Karaosmanoğlu, **romanlarda neden gerçek hayat yok** görüşünden hareketle, gerçek yaşam boyutunun azımsandığı düşsel, pembe ve sahte dünyalara karşı yine kurgusal ancak gerçeğe yakın benzerlikteki romanlarını yazdılar.

Emma ve Seniha'nın yaşantısındaki benzerlikler

Kaynakça

- AKI, Niyazi. (2001), **Yakup Kadri Karaosmanoğlu- İnsan, Eser, Fikir, Üslup**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- BİNGÖL, Necdet. (1944), **Yakup Kadri'nin beş romanında Fransız realist ve natüralistlerinin tesirleri**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt III. Sayı:1, ss.9-20, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- DİNÇMEN, Dr. Kriton. (1981), **Deskriptiv ve Dinamik Psikiyatri**, İstanbul, Ar Yayın Dağıtım.
- FLAUBERT, Gustave. (1985), **Madam Bovary**, (Çev: Samih Tiryakioğlu), İstanbul, Oda Yayınları, 1. basım.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri. (1998), **Kiralık Konak**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- RIEGERT, Guy. (1992), **Madame Bovary, Flaubert**, Profil d'une Oeuvre 19, Paris, Hatier.